

A második személy

Énekek éneke 8,6: „Mert erős a szeretet, mint a halál”. כִּי־עָזוּ כְמוֹת אֱהָבָה.

Ez azt jelenti, hogy a „Te” ugyanolyan erős (= *nem* gyengébb!), mint az „Én”. És ebben rejlik – ebben van elrejtve – a Nagy Ezotérikum, és az élet titka és a halál titka, és annak a titka, hogyan lehet kivédeni nem a halált, de a halál betörését *életünkbe*, nem a halál bekövetkezését, de azt, hogy úrrá legyen az életünkön, *az életen belül*.

Az életen belül a halál a halálfélelem formájában van jelen. Ez a halálfélelem az önmaga felé forduló (autosztroph) Én szinonímája. A szeretet ennek ellenmozdulata: a Te felé forduló, a Te felé áramló Én. A Nagy Ezotérikum az Ének ez a kettős-egy titka, amely az egész élet előjele: a lét értelmének mértéke.

Az Énekek éneke itt idézett mondata („Erős a szeretet, mint a halál” – az itt adott értelmezéssel, hogy ti. *nem* gyengébb a Te, mint az Én) pontosan megfelel annak a szentírási igének, hogy „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat” (Mózes III. könyve 19,18.). Itt is azon van a hangsúly, hogy „*nem* kevésbé, mint tenmagadat”, „ugyanannyira, mint tenmagadat”. Ez a zsidó vallás alapmagatartását fejezi ki az immanencia és transzcendencia viszonyának kérdésében: az immanencia és a transzcendencia egymásból nyerik értelmüket, és ez jelentkezik a zsidóság kettős-egy létében: abban, hogy a zsidóság vallás és nép. Amikor Szabó Lajos azt mondta, hogy „Isten definíciója az egyház élete”, ezzel alapvető zsidó meghatározását adta Isten *definíciójának*. Ez a Kabbalában (a Zóhárbán) a Sehíná (שכינה) mint „Izrael közössége”. És ez adja az értelmét is a Kabbalának, a Kabbala értelmezés-központúságának, de nemcsak a Kabbalának, hanem már a Talmudnak is, ez maga a rabbinizmus. Az értelem értelmezése mint a létezés értelme azonos a *második személy* itt jelzett értelmezésével.

Goethe: „Denn das Leben ist die Liebe und des Lebens Leben Geist.”¹ (Mert az élet a szeretet, és az élet élete szellem.)

Ez átültethető a második személy és általában a „másik”, a „heterosztrophé” közegébe. A szellemet az különbözteti meg az egyszerű, közvetlen („unvermittelt”) második személytől, hogy a második személy *hierarchikusan adott*, *másik* második személye felé is fordulunk benne – végső fokon tehát a „Te = Isten” azonosság felé.

A kétféle szeretet, a kétféle második személy itt jelzett különbsége (csakúgy, mint „Leben” és „Geist” goethei különbsége) a pszichikus és a szellemi különbségeként is leírható.

Az autosztrophé mint a halál (halálfélelem) betörése más oldalról is evidenssé tehető: a halálról azt *tudjuk*, hogy „Én” (úgy, ahogy magamat a szellemi szférán kívül felfogom) „megszűnök létezni”, de a „más” nem szűnik meg létezni. A „másnak” ez a halhatatlansága is hozzátartozik ahhoz, amit a halálról tudok. És ez az igazi tartalma annak, hogy „biztos, mint a halál”. Ez a „kettős” tudás együtt! Az „én” halhatatlanságom csak annyiban, amennyiben „azonosulok” mással. Ez a heterosztrophia.

Ezért: „szeresd *felebarátodat*, mint *tenmagadat!*” Ez használati utasítás a halhatatlanság eléréséhez. „Felebarátod”: ez a „más”. És ennek a használati utasításnak az indoklása: „Erős a szeretet, mint a halál.” És mindennek a forrása: „Szeresd a *Nebet*, a te Istenedet egész szíveddel, egész lelkeddel, és minden *nagyoddal* (מְאֹדָּה, meodehá!)” (Mózes V. könyve 6, 5.)

Ha valakinek azt mondaná egy előtte megbízható tekintélynek számító ember: „A halhatatlanságot csak akkor nyerheted el, ha hiszed, hogy van Isten, hogy ennek az Istennek a létezése fontosabb, mint a halhatatlanság, és hogy ő adja a halhatatlanságot” – akkor mit tehet ez a valaki, akinek számára a halhatatlanság valójában a legfontosabb? Ha azt válaszolja: „Ezt nem hiszem” – ezzel el-

1 Johann Wolfgang GOETHE: *Suleika*, in: *Westöstlicher Divan*.

játszotta a halhatatlanságát, lemondott a halhatatlanságról. Ha azt hazudja, hogy hiszi, nem ér vele semmit, mert hiszen halhatatlanságának feltétele nem az, hogy ezt a választ adja (hazugul), hanem az, hogy valóban higgye, amit az autoritás mondott. Ez az „autoritás” egyébként precízen kifejezve azt jelenti: „tudja” a halhatatlanságra vágyó, hogy így van, „megtudja”, hogy így van, értesül róla – csak éppen nem hiszi. Márpedig a feltétel éppen ez a hit: olyan megismerés, amelynek egész tartalma az evidencia gyújtópontjába gyűlt.

Pedig amit itt leírtam, nem játék egy fikcióval, hanem maga a meztelen igazság: a halhatatlanságot nehéz elnyerni, csak így lehet elnyerni, ezzel a feltétellel. Ez a halhatatlanság paradoxona is: a *legfontosabb* az ember számára, de csak akkor nyeri el, ha megszűnik a legfontosabb lenni, ha a második helyre szorul Isten létezése mögött. Ez az a „szélesebb kör”, amit a halhatatlanság-vágy köré kell rajzolni, hogy annak melléktermékeként megvalósuljon a halhatatlanság.

Szeresd ellenségedet

„Szeresd ellenségedet!” (Máté 5, 44.) Az „Ótestamentumban”: Mózes II. könyve 23,4-5.: „Ha rátalálsz a te ellenséged ökrére vagy szamarára, amely eltévedt, juttasd vissza hozzá. Ha látod ellenséged szamarát, amint leroskad terhe alatt, ne tedd, hogy őt magára hagyod: inkább hagyj mellette segítséget.” És Mislé (Példabeszédek) 25,21-22.: „Ha éhez a gyűlölőd, adj neki kenyeret, és ha szomjazik, adj neki inni vizet; *parazsat gyűjtesz a fejére*, és az Örökkévaló megfizet neked.” V.ö. Szabó Lajos előadása az ellenség szeretetéről.²

„Szeresd ellenségedet” – ez azt jelenti: „szeresd a bűnt”; mert valójában a bűn az „ellenségem”. „Szeresd!” – ez azt jelenti: „azonosulj vele”, „légy minél érzékenyebb, szüntelenül érzékenyebb és érzékenyebb iránta”, mert szeretni annyi mint azonosulni (bár nem azonosá válni) valamivel vagy valakivel; azonosulni: egyre közelebb és közelebb kerülni hozzá. („Örök approximáció”, vagy Derrida „différance”-a!) Tehát azonosá válni *mínusz egy*: „gap”³. Ez a kontinuitás–diszkontinuitás paradoxon a szeretet lényege: „a személyiség-differenciál” átvitele egy (vagy több) (a buddhizmus esetében pedig: minden) más létezőhöz való viszonyomra.

Másrészt meg is fordíthatjuk a szituációt. Ha a „szeresd ellenségedet” azt jelenti: „juss minél közelebb a bűnhöz”, „légy minél érzékenyebb a bűn iránt” (de soha el ne érj: „mínusz egy”!, „kísértés”!), úgy ez azt is jelenti: *értsd meg* a bűnt minél jobban. Ha annyira közel jutottam hozzá, hogy már önmagam is „szinte” azonosnak tudom vele, „bűnösnek” tekintem magam: eljutottam az alázat „szinte” legmélyebb pontjára; és akkor az, hogy „ellenség”, már nem a „bűnt”, hanem az „erényt” jelenti számomra. És akkor az egész megfordul: a „szeresd ellenségedet!” akkor már azt jelenti: „szeresd az erényt!”, „azonosulj vele!”, „légy minél érzékenyebb, szüntelenül érzékenyebb és érzékenyebb az erény iránt!”, „kerülj egyre közelebb és közelebb az erényhez!” = győzd le azt az ellenállást magadban, amely útjában áll ennek a közeledésnek. Vagy: „tökéletesedj!” (S mint ahogy a bűn itt erénybe csap át, az ellenség is felebarátba.)

De a „bűn” egyrészt: individuáció, másrészt „önmagunk felvilágosításának elmulasztása” (Baader). Ebből a perspektívából is újra kell gondolni az egészet.

A kulcspozíció itt: az „alázat”. Vagy ennek ellentéte: a „góg”. Ha tökéletesnek tekintem magam, a „szeresd ellenségedet” azt jelenti: „légy bűnös!” A gógnek nincs más mozgási pályája – csak a zuhanás a bűn felé: a „bűnbe esés”. A gógosnak nincs más választása, mint elmulasztani önmaga felvilágosítását. És individuálódni – elkülönülni. A góg elszigetel. Az alázatnál épp az ellenkező a helyzet: az alázatos számára a „szeresd ellenségedet” azt jelenti: „légy minél tökéletesebb”. Tehát „szentek legyetek, mert szent vagyok én, a Név, a ti Istenetek!” (Mózes III. könyve 11,44.)

A zsidóságban eleve benne van a „szeresd ellenségedet”-nek ez az értelmezése. Azáltal, hogy

2 SZABÓ Lajos: *Szemináriumi előadásai*. I. 40-41. [Itt olvasható](#).

3 gap = rés, hasadék, nyílás, hiány, szakadék.

„a Név a te Istened (a Név: Egy)” (Mózes V. könyve 6,4.), és azáltal, hogy a Név (יהוה) kiejthetetlen a véges ember, az elkülönült egyén, az elszigetelt ember számára – úgy, ahogy *A zsidóság két útja*⁴ leírta. *A transzcendenciának* (amely magában foglalja az immanenciát!) ez az értelme.

A krisztológiai (szövegszerűen: az evangéliumi) „szeresd ellenségedet”-nek ez az értelme. *Explicálja* azt, amit a zsidóságban a Név kiejthetlensége és amit az a parancs, hogy „szeresd a Nevet, a te Istenedet egész szíveddel, egész lelkeddel és egész tehetségeddel” *implikál*. Talán még azt is mondhatjuk: destrukturalja. A „dekonstrukturalás” valójában destrukturalást jelent, hiszen a struktúra a rendelkezésre álló legszélesebb (vagy relativálva: szélesebb) sor. A végső struktúra a mennyek országa (a keresés pillanatában).

„Keressétek először a mennyek országát!” (Máté 6,33.): ez maga a Név kimondhatatlansága és a „szeresd!” parancsa egybeötvözve. És a „szeresd ellenségedet!” úgy fordítható le: „keressétek!” (a/ először, b/ a mennyek országát), kutassátok fel és világítsátok át az ellenállást ezzel a judeozófiai és/vagy krisztológiai paranccsal szemben. Ehhez még hozzátartozik az is, hogy „szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!” A „felebarátban” egyébként az „ellenség” is bennefoglaltatik.

A szellem értelmezéséhez

A szellem ott kezdődik, ahol a nárcizmus véget ér. Vagy általánosabban kifejezve: ahol egy létező kilép önmagába zárt létezéséből. Ez azt is jelenti, hogy a szellem a szeretet drámája mint identifikációs dráma.

A biblicizmus a szellem ilyen értelmezését támasztja alá.

1) A teremtéssel Isten kilép önmagába zárt létezéséből. A teremtés a „szellem” igésített formája. „Kezdetben” Isten megteremti a szellemet; a teremtésgondolat paradoxonjai mind ebben gyökereznek. Mert itt olyan aktusról van szó, amellyel a szellem megteremti önmagát.

2) Ennek a paradoxonnak másik kifejezési lehetősége: a „kezdetben” a szeretet megteremti a szeretetet, azzal együtt, ami ennek a szeretetnek a tárgya lehet.

Ebben a pontban is, az előzőben is a szellem, illetve a szeretet meghatározása van elrejtve. Rejtve is marad, mert mindkettő éppúgy meghatározhatatlan, mint ahogy az isteni Név kimondhatatlan.

3) Gen. 1,1.: „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet”: שמים, samájim és ארץ, arec. Ez a „fent” és a „lent” = a teremtő szellem és a működésének feltételét képező *ellenállás* ezzel a működéssel szemben.

Ez azonban nem az első polaritás a Biblia első versében. A Kabbala (Weinreb szerint⁵) mindjárt a polaritás jelzésével eredezteti az egész Tórárt: „bét” (ב)⁶. Aztán: kezdetben „az eget és a földet” teremti Isten, mégpedig mint polaritást: ez a „fent és lent”, a „felső és alsó” polaritása. Harmadszor: A שמים, samájim „az ég” nyelvi formájában már önmagában is polaritás: duális forma.

A szellem ott kezdődik, ahol a *magánvaló Egy* helyébe az *egy és más polaritását jelentő Egy* lép.

Ezt úgy is kifejezhetjük: *a szellem a fellazított Egy*. Ebben a fogalmazásban a szellem mint a *kérdés* ősfomája jelenik meg,⁷ az Egy pedig mint a *válasz* ősfomája, mint önmagát (a teremtés aktusával, a kezdetben) kinyilatkoztató Egy.

Az a fellazultság, ami a kérdésnek ebben az ősfomájában jelentkezik, héber nevén נקב, nekev (lyuk, „gap”!), ennek nőnemű alakja (נקבה, nekevá) pedig magát a *nőneműt* jelenti. Ezzel összefügghet az is, hogy a „szellem” héber neve: רוּחַ, ruáh *nőnemű*.

4 V.ö. TÁBOR Béla: *A zsidóság két útja*. Pesti Szalon, 1990. [47-53](#).

5 Friedrich WEINREB: *Der göttliche Bauplan der Welt*. Zürich, 1971. 57.

6 A Biblia első szava, a „Kezdetben” héberül a ב (bét) betűvel, a héber ábécé második betűjével kezdődik. A héber betűk egyben számokat is jelölnek, a ב a kettőt jelöli.

7 „A kérdés a válasz fellazítása”, lásd *Utószó a Vádirat a szellem ellen 2. kiadásához*. 2. fejezet.

A „hímnemű” viszont héberül זכר, zákár; ami azt is jelenti: „emlékezni”. Az emlékezés valóban leírható mint olyan szublimált, lehelletfinomságú mozdulat, amely a kérdést mint fellazítottságot visszazárja válasszá.

Az „Egy” úgy jelenti az „egy és más” polaritását, hogy a polaritás két tagját szétbonthatatlanul egymásra vonatkoztatja. A polaritás nem „kettő”, hanem *egy és három*. „Egy”, mert a polaritás bonthatatlan egység. Három, mert ez a bonthatatlan egység három elemből áll: az egymással polaritásban levő két tagból és ennek a két tagnak bonthatatlan egymásra vonatkoztatottságából.

Hogy „kettő nem létezik”⁸, azt jelenti, a polaritás nem szakítható szét.

A polaritás a legmélyebb ellentmondás. Ezért az, hogy kezdetben *teremtett* Isten, tehát hogy kezdetben megteremtette a *szellemet*, ami azt is jelenti: az őspolaritást, úgy is kifejezhető: kezdetben teremtette a (*legmélyebb*) *ellentmondást*.

A szentség értelmezéséhez

A teremtő Isten először saját *szentségét* teremti meg.*

(קדוש, קדוש קados) = szent, heilig, hierosz (= sacer), hágiosz, hosziosz (= sanctus).

A „szent” a *transzcendenset* jelenti, az *egyetlen magánvalót*, amitől tehát az alanyt *szakadék* választja el (az a szakadék, amit a teremtő a teremtéssel teremt!), tehát a tökéletes függetlenséget, az „in intellectu” helyett az „in re”-t.⁹ A szent tehát valóban maga az „abszolútum”. Ez az abszolútum pedig maga az *abszolút idegenség* mindaddig, míg a *szentséges* meg nem szenteli azt, akinek számára abszolút idegen. A hit paradox követelménye annak elérése, hogy ez az abszolút idegen megszűnjön idegen lenni, de úgy, hogy mégis abszolút független maradjon a hívőtől; tehát, hogy szakadékot kelljen a hitnek áthidalnia, de úgy, hogy a szakadék mégis megmaradjon (v.ö. a Név paradoxona!). A szent létezése, a szentséges léte a *legmélyebb ellentmondás*.

Minden azonosság, sőt minden hasonlóság is ebből az alap-ellentmondásból születik.

Kifejezhetjük a valóság alapszerkezetét úgy is, hogy a „szent” mint az abszolút idegenség teremti meg – ennek az abszolút idegenségnek a tényével – a *nyelvet*. Az idegenség *elviselhetetlensége* – ami maga az abszolút ellentmondás tarthatatlansága, tehát az *azonosság* realitásának körülírása – úgy termeli ki magából a nyelvet mint a kagyló a gyöngyöt; és ez éppen az az aktus, amit úgy írtam le, hogy a szentséges megszenteli azt, akinek számára abszolút idegen. Ez rejlik a mélyén annak is, amit Szabó Lajos „az egyház nyelvszentelő szolgálatának” nevezett. Ugyancsak ez rejlik amögött is, amit Jacob Böhme Ungrundjáról mondtam: az Ungrund önmagában véve a tiszta exten-

8 SZABÓ Lajos: *Szemináriumi előadások*. I. 211., valamint Uő: *Adalékok a halmazelmélet kérdéseihöz* 2. címen megjelent tanulmánya in: Uő: *Tény és titok*. Medium, 1999. 144.

* V.ö. még Szaadja gáon: világosság és kavod (כבוד)! Szaadja gáon szerint Isten a כבוד-ot, kavodot, vagyis az isteni glóriát a világ *előtt* teremtette: „Legyen világosság!” Fontos adalék a „dicsőség”, az „énmámor”, az *egyéniség* jelentőségének megértéséhez. Talán így is mondhatjuk: Isten mindenek előtt a *jelentőséget* („súlyt” = כבוד-ot, kavodot) teremtette. Az intenzitást!

9 Tábor Béla itt Anselmus istenérvére utal. (V.ö. Canterbury Szent ANZELM: *Monologion, Proslogion*. Ford. Dér Katalin. Budapest, 1991. 145-148.) *Szabó Lajosról* írt tanulmányában ezt írja: „Anselmus gondolatmenete abban foglalható össze, hogy Isten a legnagyobb elgondolható, és aki a legnagyobb elgondolhatót nem valóságosan létezőnek gondolja el, már nem a legnagyobb elgondolhatót gondolja el. A legnagyobb elgondolható tehát csak valóságosan létezőként gondolható el; de a valóságosan létezőként elgondolt legnagyobb elgondolható nemcsak *elgondolt* valóságos lét, hanem *valóban* valóságosan létezik. Anselmus kifejezésével: ‘in intellectu et in re’.” Az *Őstörténet* további fejezeteiben Tábor Béla részletesen elemzi Anselmus istenérvét.

zítás lehetetlensége (ez a lehetetlenség a „Sucht” benne), és mert a tiszta extenzitás *lehetetlensége*, működése az *intenzió*: a formálódás. És az abszolút rejtőzés lehetetlenségének valósága.

Az abszolút rejtőzés lehetetlensége: az abszolút nárcizmus lehetetlensége. A második személy primátusa. Ez a hit gyöke.

Biblicizmus: a második személy elsőbsége.

Az idegenség elviselhetetlensége: a szeretetnélküliség elviselhetetlensége.

Minden teremtés a szeretet – egy szeretet – lehetőségének megteremtése. Ez az értelme annak, hogy a teremtés szakadékot teremt. A szakadék a szeretet – „Objekt-Libido!” – feltétele. A szakadék létezésében jelentkező lehetőség realizálása a szeretet.

A második személy a buddhizmusban a morális magatartás *feladatává* válik – akárcsak több mint két évezreddel később Kantnál. A szerelemben és szeretetben a második személy sohasem feladat, hanem *a szerető mint szerető* létének *forrása*. Ezért a szeretetben a szerető léte szüntelenül *potenciálódik*.

Isten mint a második személy *elsőbsége*. De ez kevés: ennek az *elsőbségnek* van elsőbsége minden mással szemben. És annak az elsőbségéről van szó, aki *mindenkinek* a számára, sőt *az egész lét számára* második személy.